

ЛИСТ ЗА СВЕШТЕНИКЕ, РОДИТЕЉЕ И ВАСПИТАТЕЉЕ.

У Београду 16 Марта 1875.

Број 10	Излази четири пута у месецу. Прегледата се шаље уредништву. Уредништво је у богословији	За све српске крајеве стаје на год. 60 гр. или 6 еор. на по год, 30 гр. или 3 еор. на три мес. 15 гр. или 1 еор. и 50 нов.	Год. II.
---------	--	---	----------

О положају православне цркве у Далмацији.

Љубав к правој Христовој цркви и дужност старања да ограничена буде од сваког нападања, светиња исте цркве, побудила нас је да се пера латимо и да овим неколике примјетбе учинимо на уводни чланак под насловом „Katholicizam i rusko pravoslavlje“ у 9-м броју органа римске цркве „Dalmazia cattolica“, што оvdје изилази.

Писац чланка, који се под знаком Х крије не устручава се најбезобзирније нападати на православну вјеру, срањујући је са ништавошћу и наводећи да би ми тек онда блажени били, кад би се римском престолу обратили. Ми нећемо одговарати писцу на таку безрасудну мисао, јер није вредно времена за то трошити, а обратићемо пажњу само на његово суђење о руској цркви и на тобожњу анти-римску пропаганду, која се оvdје завела. —

Одкуда је писац узео податке, на основу којих је он саставио свој појам о данашњем положају православне цркве у Русији, ми не знамо, али знамо да никакву и најблажију критику није кадро његово разлагање да издржи.

Он говори о „старообредцима“ у руској цркви и представља их, као неку секту, која се је, рекао би, јучер појавила и која доводи у забуну господствујућу цркву; уз то он их представља као људе, који неће да знаду за *старо православље*, него се придржавају неке новоустановљене вјере. Чудно је зајиста да човек, при

абсо­лут­ном незнању црквених ствари у Русији, усуђује се пи­сати уводни чланак у једном јавном листу, не обзи­ру­ћи се на то, шта ће судити о њему и о листу они, којима су та­ко­ве ствари добро познате. Ми нисмо намјерени да му прича­мо, како стоји данас православна црква у Русији, казаћемо му само, да је секта старообретаца, која ни по­ло­ви­ну ко­ли­чи­не пред­став­ље­не пис­цом сљед­бе­ника не броји, појавила се пре 200 година и то не усљед тога, што је, — налазећи тобоже да је православна црква одступила од апостолског свог темеља, — створила себи неко ново вјеровање, него усљед сле­пе привр­же­ности к старим об­ре­ди­ма црквеним, који су због тешких околности грађанског живота руског у појединостима искварени били; појавила се је пак та секта онда, кад су погла­ви­це руске цркве, видјевши изопаченост неких обреда, приступиле да очисте од злоупотреба и да прави об­лик даду об­ре­дној части цркве. Казаћемо му још, да никакве вјерске разлике међу старо­об­ре­дци­ма и господ­ствујућом црквом у Русији не постоји и да у посљедње доба, понав­ши сву без­те­мељ­ност своје без­раз­лож­не при­вр­же­ности к об­ре­ди­ма, који су вањским у­п­ливом изопачени били и који су сада у пр­во­бит­ни, об­не­прав­ос­лав­ни об­лик до­ве­дени, старо­об­ре­дци великим масама придружују се к господ­ствујућој цркви.

Што се тиче „Стундиста,“ та је секта унесена у Русију са протестантског запада, међу њемцима највише сљедбеника броји и по про­ис­хо­ђењу сво­ме нема никаквог одношаја к православ­ној цркви.

Односно „Мухамедоваца,“ у каквој про­гресији стоји обраћање њиво и других невјерника и неправославних у православну вјеру, о томе нећемо ништа говорити, него ћемо упутити писца к нај­нови­јој статистици, из које ће ласно увидити како и у том по­г­ле­ду стоје ствари у Русији; напоменућемо му само да се у количини обраћених у православље у посљедњој години броје хиљадама сљедбеници римске цркве, а десетинама хиљада унијати (в. *Сион* 1875. бр. 2; *Прав. Обозр.* 1875. год. књ. 1. стр. 161).

Толико писцу у одговор и на поуку о стању правосл. цркве у Русији. Него осим наведеног, писац особитим начином акцен­тира карактер *народно-православни* наше цркве и, одзивљући се сар­кастично о таквом карактеру њезином, исказује убјеђење да она по унутрашњем саставу сво­ме даје повода к одступништву. Та­ко­во своје суђење ако је писац и исказао, али никак­о није доказао, нити доказати може; а међутим, кад је он дир­нуо нашу свету цркву и усудио се напасти на њу, доказујући нам, како је мудро мље-

тачка влада поступала, кад је хтјела нас православне обћој тобоже мајци — римској цркви — повратити, ми ћемо му сада у најкраћим рјечима, на никога не нападајући (јер богослови православне цркве увјек су се одликовали и одликоваће се вјеротрпимошћу), показати, у колико *римска* црква по карактеру своје даје повода к одступништву.

Ми нећемо дирати питања о авторитету у римској цркви, нећемо спомињати догмате њезине старијег и новијег доба, нећемо говорити о декретацијама и индулгенцијама, нећемо о црквеним судовима средњевјековим, нећемо о њеким духовним редовима и о њиховим поступањима у црквеним и нецрквеним пословима, нећемо о вјеротрпимости римске курије и о другим подобним питањима, — свему томе остаје времена; сада ћемо му само казати какав је карактер римске цркве и каквих и колико је повода она дала да се одцјењују од ње чак и највјернији њезини приврженици.

После одцјељења свога од саборне и васијонске цркве, кад јој се у свему одрјешеше руке, римска црква у своје историчком животу оличава у себи такове установе, одгаја у себи такова начела, ствара такова опредјелења, да мало по мало губи сасвим свој древни строго — апостолски карактер. Усиљавају се у њој и широк мах добијају најчудноватије особености, које јој не само темељ колебају, него јој расулом прете; и једино, благодарећи ванредној енергији и необичној финоћи њених многих представника, благодарећи неустројству грађанског друштва, које римској курији даваше авторитетни значај, само да себе из неприлика изведе, у које га је његова неуређеност доводила, — римска црква остаје на своје пједесталу и одклања на време претеће јој расуло. Али покрај свега финог дјеловања свог римска курија није у стању била да сакрије од својих сљедбеника да је папска црква свој древни апостолски карактер изгубила. Очигледна је отвар постала да је изчезло у њој оно свето, саборно и апостолско начело, које је стожер јединства цркве и које тврдим узама везује све вјерне. Сљедбеници њезини то осјећају и траже средства да помоћи нађу својим духовним потребама. Појављују се многобројни расколи, који починући од XII вјека, развијају се у течају седам вјекова у такој прогрессији, да би ми могли од прилике прорачунати, кад ће сва римска црква исчезнути и претворити се у безбројно мноштво религиозних секта. Злоупотреба духовне власти у римској цркви ствара *Валдензе* и *Адамите* у XII вјеку. Анархија XIII вјека у папској цркви ствара на Тулозском сабору чудоваштни онај суд, који је познат под име-

ном „Свете Инквизиције“, а ова нове секте: *Браће и сестара слободног духа*, *Апостолика*, *сљедбеници Јоакима калабријског*, *Амал-урика Париског* и др. Те секте, што у XIV вјеку састављаше доста многобројну количину, умножише се, да љепшим вјенцем украсе дјеловање римске курије, са новим сектама: *Флагелата*, *Деалбатора*, *Илумината* и т. д. и т. д. док напосједак најсвјетлији умови запада скочише и у један глас почеше своје негодовање изјављивати и просвједовати против обће искварености, која је свом римском црквом владала. Најозбиљнији просвјед против изопачености црквених установа уложише учени богослов *Виклеф* у *Енглеској* и *Јован Хус* у *Ческој*. Благодарени нечовјечним поступцима страховите инквизиције и обћем унутрашњем и спољашњем ослабљењу римске цркве с једне стране, а с друге озбиљности нових просвједника, наука њихова необичним начином распространила се, расположила је умове к сазнању потребе обће реорганизације цркве и положила је темељ оном великом покрету, који у историји човјечанства особиту епоху саставља. А шта да кажемо о XVI вјеку? Дајмо рјеч знаменитом Флери: „У овом вјеку, вели он, црква (римска) обтерећена обредном спољашношћу, обезображена властољубљем и користољубљем клира, раскошношћу и сујевјеријем свјетовњака, ослабљена до изнеможења у управи и дисциплини, превративши духовну власт у предмет трговине, од силног напрежења неких чланова своих, претрпила је тако силни удар, да се је на неколико дјелова раздјелила. Бједства и мјере прошлих вјекова нису могле излечити ране, напротив умножише их, одкривши их јасније народу и свјету и раздраживши на најјачи начин умове. У намјери да се успостави црква на ступањ апостолске чистоте, многи се одјелише од Рима... Право црквеног преобразовања, које је усвојено било једним, отварало је пут и пружало је средства другим да проналазе свој начин преобразовања и да проповједају своје теорије. Таким начином јавише се преобразоватељи, а по именима њиховим — цркве: *Лутеранска*, *Калвинска*, *Менонитска* и *Социнијанска*“ (Abregé de l' Histoire eccles. par. M. Fleuri.) Треба ли још да спомињемо *Јансенисте*, *Квијетисте*, *Англиканску цркву*, *Немачке-католике*, *Старо-католике* и др., које је својим особитим дјеловањем римска курија изазвала.

Много би могли још по овоме питању написати, да нам је згодније печатати, него доста је писцу *Dalmazia cattolica* и овога. Нека хвали сада карактер римске цркве, која има тобоже у себи јаке податке да на пут стане вјерском одступништву, нека проводи паралел међу римском и православном црквом, нека сравњује број

од једне са бројем одступника од друге у реченом периоду, а на каквоју одступника римске и православне цркве слободно му је и не обраћати пажње!

Прије нег што пређемо да одговоримо писцу на питање о пропаганди код нас, буди нам допуштено казати му, како је слабо обавјештен о томе, куда нагињу најсвјетлији умови Енглеске, Француске, Швајцарске и Немачке. Сви најизбранији учењаци — богослови запада, после дугих испитивања, долазе к убјеђењу сасвим противуподожном, него што је оно, које је писац исказао и сви више или мање слажу се у једном начелу, да је прека потреба све западне цркве реформисати и довести их у сугласност са унутрашњим и спољашњим устројством те цркве, која је *κατ' ἐξοχήν* задржала у себи карактер апостолски, на име, цркве православне; скупљају се пак сви под заставом, на којој је написано: *Ex Oriente lux!* А да би се писац боље упознао с оним, шта раде и како мисле научењаци запада у том погледу, ми му савјетујемо прочитати чланак „О сајединењу цркава“, што је лањске године напечатан био у 25. 26. 27. 28. 29. 30 и 31 бројевима „Снона“.

Жалостно је да у данашње доба, кад је највише потребит мир, слога и љубав, да вјерска интолеранција диже свој глас и вјерску борбу изазивље. Узајмно поштовање религијозних убјеђења и непрестано настојавање путем *љубави* да се дође до јединства *вјере* у Христа Спаситеља и остварења *наде* на вјечно царство, — то је оно чим мора бити проникнут сваки христјанин, ма којој цркви он припадао; другојачије поступање јесте дјело сатане. Тешко ономе пред судилиштем вјечног Бога, који заборавља христјанску љубав и лукавим средствима вјерску борбу изазивље!

То божије судилиште међу тим не плаши вјерске интолеранте — последоватеље римске цркве — код нас; они у својој интолеранцији налазе баш средство да достигну *неке своје* цјели. Да ли су пак те цјели христјанског карактера, о томе они не питају. Треба нападати на православље, то је тезис; сада измишљавај сретства, којима ћеш то најлакше постићи. Али треба себе сачувати од укора разумног свјета, који поња да је колико безмислена, толико и непоштена интолеранција. Мислише сатрудници *Dalmazia cattolica* и измислише тобожњу *пропаганду у православном смислу* у Далмацији и Боки Которској и ето их као невина јагњад гдје се јављају да се од вукова православних бране. Лукави роде! доста си се пута јавности показао, доста си нам својом лукавштином јада задао, е вјеруј, да нас више варати нећеш.

Ми срби нити проповједамо, нити смо намјерни проповједати никакве пропаганде у никаквом смислу ни у Боки ни у Далмацији. Наша православна црква на тако се крјепком темељу налази, да сама себе свето одржати може, нити јој је потребито купити прозелите да увеличају бројну снагу њену и да јој тобоже обстанак обезбједе. Православна црква увјек се је вјеротрпимошћу одликовала и тек онда је дизала глас свој, кад је светиња православља нападнута била. Пропаганда је чедо римске курије и дјеловање те знамените установе познато је свугдје, а познато је на жалост врло добро и Србима у Далмацији. Спомен о злокобном Краљевићу, оруђу римске пропаганде, свеж је још у нашој памети. Пак баш да је у природи православних водити пропаганду, ми бар далматински Срби не бисмо то могли урадити, јер нам је још до одбране наше цркве, која непрестаје бити и данас предметом сваковрстних нападања, да камо ли до обраћања у православље сљедбеника римске цркве. Или зар по вашем суђењу, г.г. сурадници Dalm. cattol., изгледа пропагандом, кад један православни каже двије рјечи у обрану своје цркве? Ви бисте кадри били назвати нас чак и бунтовницима, кад би се ми усудили покренути један лист наш и у њему пратити сваки исказ с ваше стране противу наше цркве и на сваки такав исказ представити ваш одгвор. Јамачно би тако било, јер сте језуитским својим поступањем сатрли били и посљедњу готово искру живота нашег, тако да и дахнути нисмо смјели. Под клетом републиком мљетачком стењасмо као робови римске курије, у првој трећини овога столећа мишљасмо да ће нас питриге римске пропаганде сатрти са лица земље и у другој тек трећини овога столећа једва мало слободније почесмо дисати, али и рјечи о опорављењу није могло бити, јер нам свежа још бијаше успомена о жалостној нашој прошлости. За све то време, природно је, ми смо ћутали као мртви, а у последње доба, кад нас луча слободе мало озари, бојали смо се не само рјечју, него и најмањом сјенком повода дати повратку злосретних времена уније. Таково наше ћутање и такову нашу бојазљивост ви хрђаво протумачисте и састависте себи појам да православни у Далмацији и Боки не смје и не мора дигнути гласа свог у обрану цркве своје, — иначе он је бунтовник, он тежи к пропаганди. Него прођоше она злосретна времена, слобода православној цркви ујамчена је државним законима, благостање православних обезбјеђено је, уз то свјест је народња развијена и људи, који на бранику светиње своје цркве стати могу, ту су. Времена се промјенуше, а промјенуше се у времену и православни Далма-

тинци и Бокели. Они ће данас, дакако, најоштријим оружијем одбијати ваше интолерантне нападаје и скочиће сви као један у обрану православља. Или кроз магazine, или кроз шематизме, или ма каквим другим начином они ће и умјети и хтјети одговарати на сваки нападај, који бисте ви сумили учинити против цркве њиове. Ви сте досада писали, говорили, радили противу наше цркве све што вам је срцу годило, али знајте да ћемо одсада пратити сваку рјеч вашу и свакој онакав одговор дати, какав она заслуживала буде. Држите добро на уму, да се времена промјенуше, а промјенуше се у времену и православни Далматинци и Бокели и да вам од данас једне опростити неће.

Вама је чудновато чути такав начин говора, али то је свето, што вам кажемо. Називали ви сада нас пропагандистима, бунтовницима, или како вам је драго, ми ћемо стајати увјек са готовим пером да бранимо себе од нападаја, а ако границе пређете, онда ћемо дирнути и мало дубље неке странке папске цркве. Ако вам иде у рачун полемизирање, изволите и ми ћемо вас послужити. Првима у нападању ми бити нећемо, јер је правило наше: *поштовати свачија убјеђења и не чинити ништа, што би било неправо другима, али уједно и захтјевати да други поштују убјеђења наша и не уступити нигда и у ничему, кад се обезбјеђења светиње наших установа тичало буде*, и од тога правила ни на јоту не намјеравамо одступити.

У Задру 19 Фебр. (3 Марта) 1875.

Јеванђеље у историји.

(СВРШЕТАК).

Таку исту промену учинило је јеванђеље и у друштвеном животу старога света.

Зна се, да је извор и битни принцип државног уређења и живота код старих народа било начело *породично*, крвно, начело сродства, или говорећи другим речима, начело материјално, чулно. Она иста физичка природа, што је господарила над духовним животом старога човека, условљивала је и карактер његових социјалних одношаја.

Да се о томе фактички убедимо треба да представимо себи макар у главним цртама друштвену организацију различних држава дохришћанског света.

Почињући са најдаљим, настаријим Истоком, т. ј. Китајем, видимо како је породично начело у свој својој првањој простоти проникло сав друштвени живот те земље. Богдихан је, по теорији шу-кинга, општи отац свију својих поданика и има над њима неограничену очинску власт. Мандарини су његова старија деца; а они, што су до мандарина — млађа, и тако даље иде та социјална јерархија те обухвата сву државу, да двеста и педесет милијуна становника чине, бар у мисли, као неку породицу, која се услед природног множења развила и нарасла до колосалних размера.

У државама теократским, где је друштвено уређење било основано на разлици каста, као у Инђији и Мисиру, сачувало је племенско начело исту таку силу, јер се и сама подела на касте оснивала у главном на племенској разлици. Тако три поменуте касте у Инђији — брамини, кшатрије и вајси нису били налик ни по боји коже, ни по језику, ни по умним способностима на четврту касту прастановника — судре, које су покорили аријски завојевачи, што су дошли са севера. Тако су исто и у Мисиру више касте по свој прилици били дошљаци из Метроје, као што се пре мислило, или из предње Азије, како мисле неки новији мисролози; но је вап сваке суње, да су ти дошљаци покорили племена, која су живела по Нилској равници и која су у потоње доба образовала потчињене, ниже бесправне класе друштава.

Друштвено уређење Јевреја било је чисто патријархално. Они су били раздељени на дванајест колена, којима су управљали родоначелници или старешине. Тако је то уређење у неколико остало и доцније под царевима.

У деспотским државама старога истока: Вавилонији, Асирији, Миђији, Персији — уплив племенског начела био је далеко мањи, јер су ту сви без разлике рода и племена били робови једнога. То је била прва једнакост људи, но жалосна једнакост општега робовања. У осталом и ту налазимо на сваком кораку привилегије расе. Подела персијског народа

на десет колена, првенство пасагарда над другим суплеменицима, господарски положај Персијанаца у средини поворених народа и много других таквих појава посве јасно сведоче нам о томе.

Па и трговачке републике семитске расе, Финикија и Картагена, у суштини нису биле ништа друго, до тешко господарење једне кастичке племенске аристократије над бесправним становништвом земље и над зависним страним племенима,

Још већма слаби сила племенских одношаја у државама класичке старине. Сва историја Грчке и Рима представља борбу источног, племенског начела са начелом управо државним, коме је основа — не происхођење и старешинство племенско, него — морално достојанство човека. Првобитна друштвена организација обојих земаља готово је једнака и, по своме карактеру, примиче јако још патријархалним формама истока. Цареви јуначког перијода Јеладе и цареви римски по карактеру своје налик су на источне патријархе. Како код Грка Шпарта, тако код Римљана етрушко племе, а затим патриције организовани су по крвном начелу. Како у Шпарти строга подела на шпартанце, лакедемонце и илоте напомиње касте истока, тако етрушки лукумони и поглавице патрицијанских колена, са њиховом патријалхалном влашћу имају на себи такође неки источни колорит. Тамо т. ј. код Грка државно начело, основано на наравственим правима личности, доста се силно изразило у атинској демократији; овде — код Римљана -- у општини плебеској. И тамо и овде се води жесток рат међу принципом племенским и државним; само је резултат борбе неједнак. У грчком свету борба та, вођена вековима и напослетку заршена двадесетогодишњом међусобном војном, свршава се победом племенског начела, које је олицетворено у доријској Шпарти. У Риму, напротив, вековни спор плебејаца са патрицијама, који је имао унеколико онакав исти значај, свршује се уређењем

империје, као демократске диктатуре, т. ј. победом државне идеје, која је надјачала уске племенске одношаје.

И тако у целом уређењу и друштвеном животу јавља се чулност, као прво и главно начело у форми крвних или племенских одношаја. И ако у неким земљама, особито у Грчкој и Риму, нови државни или морални елеменат поступно, сад с мањим, сад с већим успехом изгони те природне везе, опет спор није могла сасвим да реши незнабожачка старина, где је се материјализам био укоренио чак и у религијозним појмовима — у овоме, тако рећи, извору сваког историчког развијања и следствено се морао одазвати и на социјалном поретку. Ми смо видели, како су тежње класичких народа, — да пређу из живота племенског у живот државни, — биле тек само више или мање срећни покушаји. Одржати потпуно победу у том смислу није била у стању стара држава, којој је основа било ропство, најгрешнија племенска уредба. И шта је, у ствари, била чувена Периклова демократија у Атини, овај цвет античног државног уређења — ако не жестока експлоатација, коју је извршило некаких двадесет хиљада привилегисаних грађана над пола милијуна робова и странаца!? Но не само у животу обичном, него и у друштвеним идеалима, у маштама и утопијама својих највећих мислилаца, није могао да се узвиси стари свет над уским хоризонтом својих племенских појмова. Треба се само сетити „республике“ Платона, где „божанствени мудрац“ старог света не налази за своју идеалну државу ништа савршеније од форама аристократско-племенске Шпарте.

Хришћанству тек, учењу јеванђелском, обвезано је човечанство благодарити за савршену осуду уских крвних појмова и предрасуда.

И заиста Спаситељ је и речима, и делима, и науком, и животом својим непрестано развијао мисао, да највећу цену за човека морају имати везе и интереси духовни, којима треба да жртвујемо најдражије телесне тежње. „Који љуби оца или

матер већма него мене, није мене достојан; и који љуби сина или кћер већма него мене, није мене достојан. И који не узме крста својега и не пође за мнош, није мене достојан.. Онај неће поћи за мнош и неће бити мојим учеником, који мене ради не омрзне на оца свога и матер, жену и децу своју, који не назове својим непријатељима своје укућане, рођаке и блиске к срцу људе“... Зар није овде јасно исказана мисао, да ради духовних цели, ради истине и добра, ради виших разумових тежња, човек треба да се откаже од свију својих навика према роду, и да жртвује и сам живот свој, као што је Спаситељ жртвовао га за добро и срећу човечанства.

„И ко изгуби душу своју мене ради, онај ће је сачувати.“ Но особито искаче на видик у том погледу ова сцена, коју описује Јеванђелист Марко. Спаситељ у кући једној учи народ, и гомила слушалаца око њега пажљиво слуша и прати речи његове. У то време један од оних, који су седели близу њега, вели му: „Господе, ето мати твоја и браћа твоја и сестре твоје питају за те.“ А Христос, показујући на слушаоце, одговара: „Ево мати моја и браћа моја! Ко изврши вољу Божију, онај је брат мој и сестра моја и мати моја.“

У тим речима лежи сва будућност новог човечанства и семе радикалног преврата, који у току векова преображава сав склоп његових друштвених одношаја.

Од сада неће руководити људе искључиво једини породични нагон, својствени и животињи; него ће се пре свега и више свега ценити наравствено достојанство личности, као начело и основа новог друштвеног поретка. Од сада на позив дужности, на глас истине и добра „устаће син на рођенога оца, кћи на мајку своју, а снаха на свекрву своју“. Од сада ће ишчезнути мир и под самим домаћим кровом и на кућевном огњишту настаће раздор и подела. Али усред тога раздора, вечне борбе и метежа, сићи ће, спустиће се на земљу божије царство, — царство правде, љубави, слободе и више духовне хармоније.

Моралне тековине и победе човек не добија олако и по јевтину цену. С тога се од њега овде и траже жртве тешке, па ако хоћете и неприродне, по тим више неопходне, што је само под условом тих жртава могућно и лично усавршавање и успех на сваком пољу, у свакој области живота. Породичне везе, по самој својој природи, представљају врло тесан и ограничен круг за делатност разума човекова и за његову моралну слободу. Патријархални исток укочио је се у својој умственој непокретности; и тек у класичном свету, где се први пут са успехом развијају начела државног живота, су-срећемо најпре у историји покретање и напредак. Но тек хришћанској Јевропи пало је у део, да изведе и развије тако широко идеју државну, о којој стари не имаћаху ни површна појма.

После тога сасвим је природно, што чулни нагони нису могли више владати ни у међународним одношајима, него су поступно уступали место упливу духовних принципа јеванђеља.

Свакоме је, разуме се, познато, како је та страна живота код старих јако зависила од племенских побуда. Шта више и пред очима високообразованих Грка странац, не — грк био је природни непријатељ, који не заслужује ништа више до презрења и мржње. Њихови најбољи философи, на пример Аристотело, нису ни сумњали, да су варвари (т. ј. странци) самим рођењем унапред одређени за ропство. С таким истим убеђењем наметао је Римљанин на покорене народе најтежи јарам и не мислећи да у томе може бити што противно правичности и правди.

Хришћанство је, напротив, најпре започело да проповеда узајамну љубав међ народима. У сваком човеку хришћанин мора да цени и уважава његово морално достојанство, па био он ма ког племена и происхођења, и Јеврејин, који се претуђио и мрзио странца, постаде сада брат Самарјанину. Одсада „нема ту ни Јевреина ни Грка, ни роба ни господара ни мушкога рода ни женскога; јер су сви једно у Христу Исусу“.

Тако је писао славни апостол незнабожаца, започињући тима речима нови перијод историје човечанства.

Заједно са слабљењем те вековне племенске мржње, почела је ишчезавати она особина и узајмично туђење, услед којих је сваки народ живио својим одвојеним животом, вртио се у тесној сфери својих месних, унутрашњих одношаја и познавао је друге иноплемене народе само средством војне. Истина је, да већ и стоичка школа није била без космополитских тежња и да их је Рим у колосалном конгломерату својих завојевања унеколико и остварио силом мача и законодавства. Али је тек Јеванђеље, уливајући свуда љубав и духовно братство међ народима, савршено и насагда утврдило идеју опште, светске цивилизације са њеном неисцрпљивом будућношћу, и учинило је те је могућан заједнички рад на општу корист, који саставља и везује сада најудаљеније земље и најразличнија племена људска.

Такав је карактер моралне реформе, коју је извршила хришћанска наука у свима сферама живота — међународној политици, друштвеним одношајима, и — што је најважније — у самој души човековој.

Остаје нам још да прегледамо последњи облик те духовне реакције — идеју великог значаја и првенства индивидуалног живота над друштвеним и политичним, — идеју, која чини један од највећих контраста јеванђеља са целим уређењем античког живота, где је човек имао значај само као грађанин своје државе.

Сваки, који је пажљиво читао јеванђеље, није могао да не запази и да се не диви оној равнодушности, да не рекнем немарљивости, која се у њему очитује према друштвеној делатности. Оно као да стоји у пасивном одношају према постојећим уредбама римске империје. Оно им не сачуствује, али их и не осуђује. Готово сва пажња Спасова била је обрнута једино на усавршавање личне природе човека, његовог

унутрашњег суштаства. Само унутрашњи или душевни живот био је предмет његових брига.

Што се тиче форма и карактера друштвеног уређења, којима би требало да тежимо, ми не налазимо у јеванђелском учењу никаких позитивних указа.

На први површни поглед та ће нам прта изгледати као недостатак или бар непуноћа. А међутим у њој се баш управо и састоји једно од највећих савршенстава и преимућстава хришћанске науке над свима религиозним системама. Узмимо ради сравнења *кинге* или свете књиге китајске, *веде* индијске, иранску *зенд* — *авесту* или још и најмлађи *коран*. У религиозним системама Кон-фу-џија, Заратустре (Зороастра), па и Мухамеда изложено је са особитом пуноћом и следственошћу учење о формама државног уређења, о карактеру више власти, о узајмичним одношајима и правима поданика, о дужности чиновника, — накратко за државу дан је тако рећи идеал, унапред је нацртан план, који треба да се оствари у историчком животу народа. Вековима и хиљадама пролазило је време над Китајем и Индијом; многе промене па и туђа завојевања претрпиле су те земље, а државни организам остао је непомичан, уочен, закован у своје окамењене форме. И сад још стоје ове књиге иза предела историчког света, не суделују у његовим покретима и представљају само хладан костур онога живота, што је у њима некада био. То исто видимо и на мухамеданском истоку.

У јеванђељу нема таког идејала. Спаситељ није учио народ — како да уреди свој друштвени живот или каку форму владе да избере; него је се старао једино, да облагороди и узвиси личну, духовну природу човека. Као божанствени зналац срца, он је знао, да једини извор друштвеног и сваког историчког живота јесте дух човека; и што је он савршенији, то ће савршеније бити и све оно, што он произведе, створи. С тога назначити ма каке непромењљиве форме за његову радњу, поставити границе његовим тежњама, —

значило би зауставити његово развијање, које по природи својој може да иде до бескрајности. Један само завет, један недосежни идеал указује Спас људима: „будите савршени, као што је савршен отац ваш небески“. Тада тек, дакле, зауставиће се неисцрпљиво развијање духовног живота човекова, када он постане раван, једнак са Божанством.

У тој црти хришћанске религије, на тај начин, налази се залога бескрајне будућности нашег образовања, које ће у самом духу хришћанина, у његовој неисцрпљивој способности усавршавања, наћи вазда извор свога даљег обнављања и развијања.

Ето, то је у главним цртама сав карактер јеванђеља, узетога у смислу историчне снаге, која је дејствовала у току векова.

После овога, што је казано, није могуће а да се несагласимо, да јеванђеље не само не спречава напредак (као што оно изгледа у себичним тумачењима средњовековног католичког духовништва), него, напротив, садржи у себи све клице и услове напретка. Жуднима правде божије народима требало је само да истргну из недостојних руку свету књигу — и брзи успеси ума човекова, који су започели од XVI века, одмах су доказали свету њену велику васпитну улогу.

С друге стране није тешко појмити такође, како знатно и пуно поштовања место припада хришћанству у реду елемената, из којих се саставила цивилизација нове Јевропе.

Мњења научењака у том погледу, истина, доста су различна. Немачки историци већином дају првенство ђерманском начелу, које је својом свежом силом преродило човечанство за нови живот. Хуманисте и уопште поштовачи класицизма виде у наслеђу, што нам је остало од античног света, главну основу нашег живота. Французи, по свом обичају, старају се, да примире супротне погледе и најсрећнији покушај у том смислу припада, као што је познато, Гизоу.

Признајући, да у сваком томе погледу има неки део истине, ми ћемо казати да ма како био важан уплив других начела, — јеванђељу припада првенство у историчком саставу и развићу нашег образовања, бар утолико, уколико религија уопште стоји пред свима осталим интересима и појавима човекова живота. Јер религија, узета у опширном значењу, јесте она сума највиших нравствених убеђења, којима се руководи човек целого свога живота. У њој се налазе његови коренити појмови о добру, истини, правди, правичности и закону, — о свима оним вечним духовним добротама, без којих нема и не може бити ни развитка, ни среће, па ни самог живота. Сва спољна делатност — друштво, политика, вештина и наука — свуда и у свима временима били су и биће само одсејај својстава и духа ових највиших принципа. Није узалуд, што се и у самој речи „религија“ изказује високо значење снаге, коју она у себи има. Religio, religare значи *састављати, сједињавати, свезивати*. С тога религија и јесте она духовна веза, која уређује и одређује одношаје човека према свему, што га окружава — према природи, људима и самом божанству — и чини на тај начин средсреду и извор његова живота...

С РУСКОГ

П. Остојић.

Г Л А С Н И К.

На дан првозваног Андреје пр. год. произведен је у цркви Карановачкој намесник Моравски и парох гор. Милановачки Василеје Боровњаковић за протојереја и постављен за окружног чачинског протојереја.

Лазар Поповић учитељ рукоположен је 15 Децембра пр. год. за дјакона а 16 ис. мес. за свештеника и постављен је за пароха Трнавског у срезу Студеничком.

Издаје и уређује проф. богослов. архим. **Нестор**.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.